

Aanschaf en fok van proefdieren

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	1
2	Doel	2
3	Toepassingsgebied	2
4	Algemene richtlijnen	2
4.1	Aanschaf of fok	2
4.2	Projectvergunning en werkprotocol	3
4.2.1	Aanschaf van dieren	3
4.2.2	Starten en onderhouden van lijnen	3
4.2.3	Onderhouds- en productiefok	3
4.2.4	Situaties waarbij fok onderdeel uitmaakt van de studie.....	3
5	Specifieke richtlijnen bij fok van muizen, ratten en konijnen.....	4
5.1	Fokcoördinatoren	4
5.2	Gerichte communicatie en coördinatie	4
5.3	Efficiëntie van fok en welzijn van dieren	4
5.4	Surplusdieren.....	4
5.5	In stand houden of cryopreservatie.....	5
5.6	Back-up van unieke lijnen	5
5.7	Uitlevering aan derden	5
6	Toekomstperspectief	5

1 Inleiding

Bij de Universiteit Utrecht (UU) en Universitair Medisch Centrum Utrecht (UMC Utrecht) worden proefdieren aangeschaft en gefokt voor gebruik in dierproeven. Door het aanschaffen en fokken van proefdieren zo optimaal mogelijk uit te voeren, kan het welzijn van de dieren worden gewaarborgd, het aantal surplusdieren worden geminimaliseerd en de kwaliteit van studies worden gemaximaliseerd. In dit beleidsstuk worden hiervoor de kaders geschetst. Het beleid is onder andere gebaseerd op het advies 'Genetisch gemodificeerde dieren in voorraad gedood' deel 1¹ en 2² van het Nationaal Comité advies dierproevenbeleid (NCad), maar beperkt zich nadrukkelijk niet tot genetisch gemodificeerde dieren alleen.

---

¹ Genetisch gemodificeerde dieren in voorraad gedood, NCad, 2016

² Genetisch gemodificeerde dieren, Dood of gedood voor gebruik in fok of dierproef, deel 2, kwaliteitscriteria, NCad, 2018

2 Doel

Dit beleid is bedoeld om:

- Kaders te stellen ten aanzien van de aanschaf van proefdieren
- Kaders te stellen ten aanzien van het in eigen beheer fokken van proefdieren
- Te zorgen voor een optimale afstemming tussen vraag en aanbod van in eigen beheer gefokte dieren
- Te zorgen dat het welzijn van bij de fok betrokken dieren geborgd is
- Te zorgen dat unieke foklijnen behouden blijven voor wetenschap en samenleving
- Aan te sluiten bij landelijk beleid

3 Toepassingsgebied

Het beleid voor het aanschaffen en fokken van proefdieren is bindend voor medewerkers van UU en UMC Utrecht. Van externe partijen, die voor de aanschaf en fok van proefdieren afhankelijk zijn van UU en/of UMC Utrecht, wordt verwacht dat zij zich conformeren aan dit beleid. Afwijken hiervan kan alleen in overleg met de Instantie voor Dierenwelzijn Utrecht (IvD Utrecht).

Het beleid is voor wat betreft de aanschaf van proefdieren van toepassing op alle proefdieren, en voor wat betreft het fokken van toepassing op de diersoorten muis, rat en konijn. Voor fok van andere diersoorten worden per diersoort of lijn specifieke afspraken gemaakt met de gebruikers.

4 Algemene richtlijnen

4.1 Aanschaf of fok

UU en UMC Utrecht hanteren bij de keuze tussen aanschaffen of zelf fokken het *nee, tenzij*-principe. Is een diersoort elders verkrijgbaar, dan worden de dieren in principe via deze leverancier aangeschaft en niet zelf gefokt. Alleen in uitzonderingsgevallen kan hiervan worden afgeweken, na goedkeuring van de IvD Utrecht³. Bovenstaande beperking geldt niet als de fok onderdeel uitmaakt van een studie, bijvoorbeeld omdat de studie wordt uitgevoerd met embryo's of nog niet gespeende dieren.

De faciliteit waar de dieren worden gehuisvest kan nadere eisen stellen aan de aan te schaffen dieren, gerelateerd aan praktische, logistieke of zoötechnische randvoorwaarden, bijvoorbeeld met betrekking tot microbiële status. Voor knaagdieren gelden verder de volgende eisen:

- Aanschaf is alleen mogelijk indien een bepaalde diersoort, stam, ras, of specifiek genotype gemakkelijk verkrijgbaar is bij een erkende commerciële proefdierleverancier die als *preferred supplier*⁴ is aangemerkt.

---

³ Daar waar in het document wordt verwezen naar afstemming met en goedkeuring door de IvD Utrecht, geldt voor externe partijen dat afstemming met en goedkeuring door de verantwoordelijke IvD plaatsvindt.

⁴ Lijst met commerciële leveranciers die voldoen aan de eisen van de faciliteit ten aanzien van o.a. microbiële status en die zijn opgenomen in het auditprogramma van kritische leveranciers van de faciliteit. Compliance houdt de lijst actueel en kan inzage geven in de lijst.

- In uitzonderlijke gevallen kunnen knaagdieren van andere externe bronnen betrokken worden. In dat geval gelden strikte importeisen. Afhankelijk van de gezondheidsstatus kunnen zij soms onder strenge inperkingscondities aangeschaft worden ten behoeve van een kortdurend, eenmalig experiment.
- Bij de import van een lijn ten behoeve van het opzetten van een fok wordt de aanschaf van sperma of (bevruichte) eicellen verkozen boven de aanschaf van een fokpaar waaruit na sanering de lijn gefokt wordt. Hierbij wordt samengewerkt met commerciële gespecialiseerde partijen.

4.2 Projectvergunning en werkprotocol

4.2.1 Aanschaf van dieren

Het aanschaffen van dieren is alleen toegestaan op basis van een door de IvD Utrecht goedgekeurd werkprotocol voor gebruik van de dieren in experiment. Afwijken van deze regel is alleen mogelijk na goedkeuring door de IvD Utrecht. Uitzonderingen hierop zijn:

- Dieren die worden aangeschaft ten behoeve van gezondheidsbewaking;
- Dieren die worden aangeschaft ten behoeve van het opzetten of verversen van een foklijn. Hiervoor dient wel een fokprotocol aanwezig te zijn (zie 5.3).

4.2.2 Starten en onderhouden van lijnen

Het starten dan wel aanhouden van een lijn middels fok is alleen toegestaan indien er aantoonbaar zicht is op door- of voortgang van een project bijvoorbeeld op basis van een CCD-projectvergunning of goedkeuring van het project door een subsidiërende instantie of wetenschapscommissie. Informatie hierover wordt opgenomen in het fokprotocol (zie 5.3). Indien er sprake is van fok met ongerief dient er altijd een projectvergunning aanwezig te zijn voor het *fokken* van de dieren.

4.2.3 Onderhouds- en productiefok

Het opschalen van een fok naar het niveau van productiefok is alleen toegestaan op basis van een geldige projectvergunning en een door de IvD Utrecht goedgekeurd werkprotocol voor gebruik van de dieren. Afwijken van deze regel is alleen mogelijk na goedkeuring door de IvD Utrecht. Wanneer de goedkeuring van een werkprotocol is verlopen wordt de betreffende lijn afgeschaald naar onderhoudsfok.

4.2.4 Situaties waarbij fok onderdeel uitmaakt van de studie

Het fokken van dieren als onderdeel van een studie, bijvoorbeeld wanneer zwangere dieren worden blootgesteld aan teststoffen, of wanneer de studie wordt uitgevoerd met embryo's of nog niet gespeende dieren, is alleen toegestaan op basis van een geldige projectvergunning en een door de IvD Utrecht goedgekeurd werkprotocol voor gebruik van de dieren.

5 Specifieke richtlijnen bij fok van muizen, ratten en konijnen

5.1 Fokcoördinatoren

Conform het advies van het NCad¹, hebben UU en UMC Utrecht fokcoördinatoren aangewezen bij alle faciliteiten waar dieren worden gefokt. De onderzoeker stemt details van elke fok af met de fokcoördinator. Uitgangspunt is dat elke fok wordt beheerd door de fokcoördinator en/of fokbeheerder.

5.2 Gerichte communicatie en coördinatie

Communicatie tussen onderzoeker, fokcoördinator en IvD Utrecht vindt op gezette tijden plaats, in elk geval op deze momenten:

- Voor aanvang van fok worden afspraken met betrekking tot de fok vastgelegd in het fokprotocol. Het fokprotocol is te vinden op www.ivd-utrecht.nl. Het fokken van dieren is alleen mogelijk op basis van een door de IvD Utrecht goedgekeurd fokprotocol.
- Ten minste eenmaal per jaar controleert de fokcoördinator fokresultaten, voorraden van dieren en andere zaken die effect op het fokresultaat kunnen hebben. De fokcoördinator communiceert hierover indien nodig met de onderzoeker. De onderzoeker wordt geacht adviezen van de fokcoördinator die hieruit voortkomen, op te volgen.
- Gedurende het jaar voert de IvD Utrecht steekproefsgewijs audits uit op de fok.

2 á 3 keer per jaar wordt het fokprotocol (en bijlagen) geëvalueerd in overleg met onderzoeker, fokbeheerder, fok-coördinator en IvD.

- Jaarlijks tijdens het registratiegesprek tussen proefdiercoördinator, fokcoördinator en IvD Utrecht worden nut en noodzaak van elke fok geëvalueerd.

5.3 Efficiëntie van fok en welzijn van dieren

In het fokprotocol worden details vastgelegd om de fokefficiëntie en het welzijn van de betrokken ouders en nakomelingen optimaal te borgen. Voor zover niet vastgelegd in het fokprotocol en in dit document, wordt een fok uitgevoerd in lijn met andere beleidsdocumenten ([Beleid individuele huisvesting van proefdieren](#), [Beleid surplus proefdieren, hergebruik en herplaatsing](#)).

5.4 Surplusdieren

Het fokken van proefdieren levert altijd surplusdieren op. De fok wordt dusdanig opgezet, dat het aantal surplusdieren zo laag mogelijk is. Afspraken hierover worden vastgelegd in het fokprotocol. Op basis van de periodieke evaluatie van de fok kan worden bijgestuurd om het aantal surplusdieren te verlagen. Tijdens deze evaluatie komt ook aan de orde welke bestemming deze surplusdieren kunnen krijgen. Surplusdieren worden waar mogelijk zinvol in lopende projecten ingezet. Zij kunnen dienst doen als onderwijsdier, als verklikkerdier of als leverancier voor weefsels en organen. Via de IvD Utrecht wordt vraag en aanbod van surplusdieren waar mogelijk op elkaar afgestemd (zie [Beleid surplus proefdieren, hergebruik en herplaatsing](#)).

5.5 In stand houden of cryopreservatie

Wanneer de nakomelingen van een lijn voor bepaalde of onbepaalde tijd niet in studies worden ingezet, beslist de IvD Utrecht in samenspraak met de fokcoördinator en fokbeheerder na overleg met de onderzoeker, of de fok in stand wordt gehouden, dan wel wordt gecryopreserveerd. Bij de keuze dient in elk geval te worden meegenomen: de uniekheid van de betreffende lijn, de verwachte duur dat de lijn niet gebruikt zal gaan worden, en tot slot de afweging tussen het aantal surplus dieren dat een onderhoudsfok oplevert versus het aantal dieren dat nodig zal zijn om de lijn te cryopreserveren en de fok opnieuw op te starten uit cryopreservatie. Hierbij wordt samengewerkt met commerciële gespecialiseerde partijen.

5.6 Back-up van unieke lijnen

Uitgangspunt van UU en UMC Utrecht is, dat alles in het werk wordt gesteld om er voor te zorgen dat het voortbestaan van een unieke lijn te allen tijde wordt gewaarborgd en dat deze lijn ook na het beëindigen van de fok beschikbaar blijft voor toekomstig gebruik binnen of buiten de eigen instelling. Daarom is de onderzoeker die een unieke lijn fokt verplicht om al in een vroeg stadium van de fok een back-up van deze lijn te realiseren middels cryopreservatie.

5.7 Uitlevering aan derden

UU en UMC Utrecht zijn geen commercieel fokbedrijf. Het leveren van dieren uit fok aan derden is daarom alleen onder de volgende voorwaarden toegestaan:

- Er is sprake van een eenmalig verzoek, bijvoorbeeld ter overbrugging tot de derde partij een eigen fok heeft lopen, of
- Er is sprake van een samenwerking waarbij UU of UMC Utrecht actief als partner betrokken is, maar het onderzoek plaatsvindt bij derden.

Structurele uitlevering aan derden buiten de faciliteit waar de dieren worden gefokt, waarbij geen sprake is van samenwerking of met commercieel oogmerk, is niet toegestaan.

Indien uitlevering aan derden plaatsvindt, vergewist de onderzoeker zich er vooraf van dat de ontvangende partij beschikt over de juiste vergunningen, dat de dieren (met hun gezondheidsstatus) door de ontvangende partij worden geaccepteerd, en dat het transport van dieren voldoet aan de wettelijk gestelde eisen.

6 Toekomstperspectief

Dit beleid beschrijft de wijze waarop UU en UMC Utrecht op dit moment omgaan met de aanschaf en het fokken van proefdieren. UU en UMC Utrecht zijn zich er echter van bewust dat de ontwikkelingen niet stilstaan. Zij hebben dan ook continu aandacht voor ontwikkelingen die kunnen bijdragen aan kwaliteit van onderzoek en 3V's. Dit beleid zal daarom regelmatig, ten minste elke 3 jaar, geëvalueerd en waar nodig geactualiseerd worden. Op dit moment wordt in relatie met dit beleid gewerkt aan de implementatie van de volgende onderwerpen:

- Het ontwikkelen en inzichtelijk maken van een database met genetisch gemodificeerde muizen- en rattenlijnen die in Utrecht worden gefokt, met de potentie deze database uit te breiden op nationaal niveau.
- Het initiëren van een (inter)nationale database die weefseluitwisseling mogelijk maakt.
- Onderzoek naar de mogelijkheid om genetisch gemodificeerde lijnen die bij meerdere (inter)nationale faciliteiten worden gefokt, gezamenlijk onder te brengen bij een commerciële *preferred supplier*.
- In kaart brengen van de aanwezigheid van back-ups van lijnen die door UU en UMC Utrecht worden gefokt en ontwikkelen van een proportionele strategie met betrekking tot het realiseren van een back-up voor unieke lijnen.

Documenttype:	Beleidsdocument
Auteur(s):	F.G.J. Poelma
Medebeoordelaars:	
Eindverantwoordelijke:	Hoofd IvD
Opdrachtgever:	Vergunninghouders Wod UU en UMC Utrecht
Datum akkoord	
portefeuillehouder Wod UMC Utrecht:	
portefeuillehouder Wod UU:	
Ingangsdatum:	
Documentversie:	2.0
Revisiedatum:	januari 2021
Toelichting revisie:	Beleidsdocument IvD Utrecht 9 direct betrokkenen van UU en UMC Utrecht, klankbordgroep IvD Utrecht Hoofd Instantie voor Dierenwelzijn Utrecht Vergunninghouders Wod UU en UMC Utrecht 05-02-2019 01-04-2019 01-04-2019 2.0 23-06-2020 Besluit vergunninghouders verplichting back up voor unieke lijnen